

Nr 8.

Utlåtande i anledning av väckt motion om sådan lagändring, att den försäkran, som avgives vid tillträdande av domaruppdrag, icke får religiös prägel.

I en inom andra kammaren väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 30, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Johansson* i Stockholm hemställt, att »riksdagen för sin del måtte besluta om sådan lagändring, att den försäkran som avgives vid tillträdande av domaruppdrag icke får någon religiös prägel, och att utskottet måtte utarbета erforderlig lagtext».

Beträffande de skäl, som ligga till grund för motionärens hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I 4 kap. 11 § *rättegångsbalken* föreskrives, att domare, innan han må tjänstgöra, skall avlägga följande ed: »Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Guds och Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svägerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.» Edsformuläret är bortsett från inlednings- och avslutningsorden detsamma, som gällt sedan tillkomsten av 1734 års lag.

Vidare stadgas i nyssnämnda paragraf, att med Kungl. Maj:ts tillstånd må den, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed, i stället avgiva försäkran på heder och samvete. Sådan försäkran skall hava samma innehåll som eden bortsett från själva edsformeln. Domareförsäkran har sålunda följande lydelse: »Jag N. N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall — — — (lika med domareeden) — — — troget hålla.»

Nya lagberedningen uttalade i sitt år 1884 avgivna »Betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Första delen. Om domstolsförfattningen.» att synnerligen giltiga skäl förekomme för domareedens bibehållande men att det gällande alltför omständliga och invecklade edsformuläret borde förenklas och förkortas. Beredningen hade redan 1883 avgivit särskilt utlåtande beträffande ändring av edsformulärets begynnelse- och slutord.

Sistnämnda förslag, som förelades 1885 års riksdag genom proposition nr 2, blev icke antaget av riksdagen.

I anledning av väckt motion beslöt 1909 års riksdag på hemställan av lagutskottet i dess utlåtande nr 33 att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, dels i vilka fall edgång kunde utbytas mot en i annan högtidlig och bindande form avgiven försäkran, dels ock huru formen för edgång borde förändras. Lagutskottet anförde i nämnda utlåtande bl. a. följande:

»Beträffande dem, som på grund av religiösa betänkligheter vägra att gå ed, synes det utskottet, som om edsformuläret bör utbytas mot något tema, däruti edgång ej ingår, eller ock, i den mån det kan låta sig göra, jämkas efter deras berättigade krav i det förevarande hänseendet. I fråga om dem, som, därför att det i eden ingående religiösa momentet fullständigt saknar betydelse, motsätta sig att avlägga ed, synes edgång även för edens egen skull och för upphållande av dess helgd visserligen icke böra behöva förekomma, men dock böra ersättas med en annan form för bekräftande.»

Riksdagens ifrågavarande skrivelse överlämnades till *processkommissionen* att tagas i övervägande vid dess utredningsarbete. I »Betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Första delen. Domstolsförfattningen.» (SOU 1926: 31) uttalade kommissionen, att det inskräpande av domaransvaret, som edens högtidliga avläggande innebure, otvivelaktigt vore ägnat att väcka en klar insikt om de allvarliga förpliktelser domarkallets utövning ålade och därmed befrämja en tillförlitlig rättsskipning. Kommissionen föreslog därför, att eden skulle bibehållas men att, där verkliga religiösa betänkligheter mot eds avläggande föreläge, eden borde få utbytas mot en högtidlig försäkran på heder och samvete.

I ett år 1927 avgivet betänkande (SOU 1927: 13) framlade 1925 års *religionsfrihetssakkunniga* förslag till lag om edgångs utbytande i vissa fall mot försäkran på heder och samvete. I förslaget stadgades, att om någon på grund av sina åsikter i religiöst hänseende vägrade att avlägga ed, då den enligt lag erfordrades, han skulle i stället för eden avgiva försäkran på heder och samvete. Vägran att avlägga ed skulle prövas av den myndighet, inför vilken eden eller försäkran skulle avgivas.

I den utförliga motiveringen till förslaget anfördes bl. a. följande: Enligt de sakkunnigas mening borde envar, som på grund av religiös övertygelse hyste betänklighet mot att avlägga ed, äga utbyta eden mot annan högtidlig försäkran. Det skulle därvid vara vederbörande persons egen uppfattning som skulle vara avgörande. Därav följde, att den religiösa övertygelsen icke behövde bottna i en viss kyrklig eller religiös åskådning. Även då det gällde en person, som i religiöst hänseende intoge en sådan ställning, att det religiösa momentet i edgången för honom icke hade någon betydelse, borde edgången kunna utbytas mot annan högtidlig försäkran. Däremot vore icke tillfyllest, att någon på grund av etiska, sociala eller andra icke religiösa skäl ogillade eden. — Vid den prövning, som i varje särskilt fall skulle verkställas angående förutsättningarna för edens utbytande mot försäkran, torde vanligen en enkel uppgift om religiös betänklighet mot

eden eller frånvaron av någon religiös övertygelse kunna godtagas. Men om uppgifter av sådant innehåll hade tydlig karaktär av förevändning, borde vågran icke godtagas. I tvivelaktiga fall borde förhållandet närmare undersökas. — Med avseende å formen för försäkran borde tillämpas vad eljest gällde om eden frånsett edsformeln i egentlig mening. De uttryck, som angåve själva föremålet för eden eller försäkran, borde alltså i båda fallen vara desamma. Om däri inginge något av religiös innebörd, såsom när det i domareeden talades om att döma efter »Guds och Sveriges lag», skulle detta kvarstå oförändrat även i försäkran.

De sakkunnigas betänkande har icke föranlett någon lagstiftningsåtgärd.

Processlagberedningens förslag till lydelse av 4 kap. 11 § rättegångsbalken överensstämmer helt med den sedermera antagna lagen. I motiven till förslaget (SOU 1938:44) anförde beredningen, att domareeden med vissa jämkningar bibehållits i den lydelse, den haft i gamla rättegångsbalken.

I detta sammanhang är av viss betydelse vad beredningen uttalade beträffande utbyte av vittnesed mot försäkran.

»Enligt 16 § förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning skall, då främmande trosbekännare är av sådan lära, som ej tillstädjer honom att avlägga ed, då den enligt lag erfordras, Kungl. Maj:t förordna, huru förfaras bör. I dylikt fall, bl. a. då fråga är om vittnesed, plägar Kungl. Maj:t föreskriva, att eden skall utbytas mot en högtidlig försäkran på heder och samvete. Förordningen avser enligt sin lydelse allenast bekännare av annan kristen troslära än den evangeliskt lutherska. I praxis har emellertid nämnda föreskrift erhållit en vidare tillämpning och i vissa fall använts även beträffande sådan medlem av svenska kyrkan, som av samvetsbetänkligheter ansett sig förhindrad att avlägga ed. Befogenheten att ersätta eden med försäkran på heder och samvete är dock alltför snävt begränsad. Den bör, såsom ock riksdagen antytt, utvidgas och tillika fastställas i lagen. Till undvikande av det nuvarande omständliga och tidskrävande förfarandet bör överlämnas åt den rätt, där vittnet skall höras, att pröva framställning om utbyte av eden. Sådant utbyte bör kunna ske ej blott då vittnets betänkligheter mot avläggande av ed äro grundade i viss religiös övertygelse utan även då på grund av vittnets inställning till religionen det religiösa momentet i eden för vittnet saknar betydelse. Rätten bör emellertid söka förvissa sig om att vittnets betänkligheter verkligen äro allvarligt grundade.»

Vad angår domareedens ersättande av en försäkran säger beredningen helt kortfattat:

»Med stöd av 16 § förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning torde även domared kunna med Konungens tillstånd utbytas mot försäkran på heder och samvete. Bestämmelse härom har intagits i förevarande paragraf i överensstämmelse med vad i 36 kap. 14 § stadgas i fråga om vittne; dock har det ansetts böra tillkomma Konungen att meddela tillstånd till sådant utbyte.»

Det kan anmärkas, att ovannämnda 16 § förordningen den 31 oktober 1873 upphävts genom 2 § lagen den 20 december 1946 om införande av nya rättegångsbalken.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 oktober 1943 ha tillkallats sakkunniga för att verkställa utredning rörande ny dissenterlagstiftning och därmed sammanhängande spörsmål. De sakkunniga ha antagit benämningen *dissenterlagskommittén*.

Enligt vad utskottet inhämtat har Kungl. Maj:t med stöd av regeln i 4 kap. 11 § rättegångsbalken till och med den 13 februari 1948 lämnat medgivande till domareeds utbytande mot försäkran i 178 fall.

Utskottet. Vid processreformens genomförande rådde enighet därom, att i överensstämmelse med vad tidigare gällt domare skulle, innan han finge börja tjänstgöra, i högtidlig form avgiva en förbindelse att oväldigt och efter bästa förstånd fullgöra honom anförtrodda domarvärv. Förbindelsen skall enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken ha formen av antingen en ed eller en försäkran på heder och samvete. Ed skiljer sig från försäkran därutinnan, att i eden alltid ingår ett religiöst moment. Detta är vanligen så utformat, att den som går ed avgiver sitt löfte under åberopande av Guds namn. Bortsett från dessa löftesord skola emellertid ed och försäkran vara av samma innehåll.

Domareeden och domareförsäkran, vilka sålunda skilja sig endast genom de inledande orden, inrymma båda en utfästelse att döma efter Guds och Sveriges lag och laga stadgar. Gentemot avfattningen av förbindelsen i denna del har erinrats, att det innebär ett otillbörligt samvetstväng, om den, som icke tror på en personlig Gud, måste avgiva en förbindelse av sådan lydelse. I det återgivna uttrycket torde icke böra inläggas annat än en förpliktelse för den blivande domaren att vid sidan av lagens uttryckliga föreskrifter i sin domargärning iakttaga även de allmänt humanitära moralbud, som utformats under den kristna etikens inflytande. Ett löfte att lägga dessa normer till grund för den dömande verksamheten synes utskottet kunna avgivas av envar oavsett religiös uppfattning. Frågan, huruvida med hänsyn till domareförsäkrans natur någon jämkning av edens och försäkrans ordalydelse i denna del är erforderlig, kan väntas komma att beaktas av dissenterlagskommittén under dess fortsatta utredningsarbete.

Den gamla rättegångsbalken i 1734 års lag kände blott en av de nämnda båda formerna för förbindelsen, nämligen eden. Av hänsyn till dem, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hysa betänklighet mot att avlägga ed, tillskapades vid processreformen en möjlighet för dessa att lämna förbindelsen i form av en försäkran på heder och samvete i stället för såsom ed. Därvid avsågs uppenbarligen, att även de, som voro religiöst indifferent, skulle tillåtas avgiva försäkran i stället för ed.

Motionären synes mena, att domareeden helt bör avskaffas och för alla fall ersättas med försäkran. Då den förbindelse, som domare har att avgiva vid början av sin verksamhet, torde böra anknyta till vad vederbörande anser högst och mest förpliktande, är uppenbart att den, för vilken religionen har betydelse, bör med ed bekräfta sin förbindelse. Utskottet kan därför icke dela motionärens nyssnämnda mening.

Domareedens utbyte mot domareförsäkran har gjorts beroende av att Kungl. Maj:ts tillstånd erhålles därtill. Motionären har rest invändning mot att denna prövningsrätt tillagts Kungl. Maj:t. Bestämmelsen härom har sannolikt tillkommit som en garanti mot missbruk av den möjlighet till utbyte av ed, som lagen öppnar. Med den nu gällande regeln kan nämligen förutsättas, att endast de, vilka hysa verkliga betänkligheter i religiöst hänseende mot edgången, hos Kungl. Maj:t göra erforderlig framställning om edens utbytande mot försäkran.

Synpunkten att Kungl. Maj:t med hänsyn till arbetsbördan bör befrias från tillståndsärenden av detta slag har knappast större tyngd. På grund av det stora antal nya nämndemän, som skolat träda i verksamhet efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande — enbart genom nämndemannainstitutionens införande i städer med rådhusrätt ha omkring 1 500 nya nämndemän tillkommit — har också antalet tillståndsärenden momentant blivit relativt stort: t. o. m. den 13 februari innevarande år har Kungl. Maj:t avgjort 178 ansökningar. Emellertid kan antagas att, eftersom nämndemannakåren framdeles kommer att förnyas successivt, hädanefter endast enstaka ärenden av denna art skola förekomma.

Kungl. Maj:t har vid sin prövning av inkomna ansökningar utan mera ingående undersökningar godtagit de skäl, som sökanden anført för sin anhållan om tillstånd till utbyte av ed mot försäkran. Under sådana omständigheter kan icke med fog göras gällande, att genom rättegångsbalkens regler om domareed och domareförsäkran utövas något tvång mot den enskildes samvetsfrihet.

Med stöd av det anförda får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 februari 1948.

På första lagutskottets vägnar:

AXEL LINDQVIST.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lodenius, Lindblom, Ekströmer, fru Lindström, herrar Löthner, Lindgren* och John Wiktor Jonsson;

från andra kammaren: herrar Lindqvist, Rylander, Gezelius*, Hedlund i Östersund*, Werner, Olsson i Mellerud, fru Gustafson* och herr Johanson i Stockholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

1) av fru *Gustafson*; samt

2) av fru *Lindström* och herr *Johansson* i Stockholm, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Vid processreformens — — — (lika med utskottet) — — — samma innehåll.

Domareeden och domareförsäkran, vilka sålunda skilja sig endast genom de inledande orden, inrymma båda en utfästelse att döma efter Guds och Sveriges lag och laga stadgar. Gentemot avfattningen av förbindelsen i denna del har erinrats, att det innebär ett otillbörligt samvetstvang, om den, som icke tror på en personlig gud, måste avgiva en förbindelse av sådan lydelse. Å andra sidan har inbegripandet av »Guds lag» även i den högtidliga försäkran tolkats så, att man med detta uttryck endast velat förpliktiga den blivande domaren att vid sidan av lagens uttryckliga föreskrifter i sin domargärning iakttaga även de allmänt humanitära moralbud, som utformats under den kristna etikens inflytande. Mot denna tolkning kan dock invändas, att man skiljer på Guds lag och evangelium, att det är evangelium, som representerar den humanitära kristna etik man vill rekommendera för domarämbetets utövare, och att Guds lag både av rätthistoriker och menige man uppfattas som hänsyftande på Mose lag. Att enskilda personer reagerat mot att avgiva löfte att lägga dessa normer till grund för sin kommande dömande verksamhet ges det exempel på. Utskottet finner också att det inte står i samklang med domareförsäkrans natur, att densamma innehåller ifrågasvarande religiöst färgade moment, och anser för sin del en ändring av ordalydelsen motiverad.

Den gamla — — — (lika med utskottet) — — — för ed.

Motionären synes — — — (lika med utskottet) — — — nyssnämnda mening.

Domareedens utbyte mot domareförsäkran har gjorts beroende av att Kungl. Maj:ts tillstånd erhålles därtill. Motionären har rest invändning mot att denna prövningsrätt tillagts Kungl. Maj:t. Utskottet kan i detta avseende dela motionärens uppfattning. Domareedens utbyte mot domareförsäkran för dem, vilka hysa betänkligheter i religiöst hänseende mot edgången eller — vilket numera torde vara det vanligaste — icke tro på en personlig gud och därför finna det stötande att svära vid Guds namn, borde lämpligen kunna göras oberoende av Kungl. Maj:ts tillstånd. På grund av det stora antal nämndemän, som träda i verksamhet efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande, har antalet ansökningar hos Kungl. Maj:t om edens utbytande mot försäkran blivit relativt stort: t. o. m. den 13 februari innevarande år har Kungl. Maj:t avgjort 178 sådana ansökningar. Ändå har förmodligen endast en mindre del av de religiöst indifferentia nämndemännen anmält sina betänkligheter hos Kungl. Maj:t — den omständigheten att de måste skriva till Konungen för att få lov att utbyta eden mot försäkran

har säkerligen verkat återhållande och de ha låtit vid saken bero. Eden får knappast under sådana förhållanden den djupare, förpliktande innebörd som är avsikten med densamma. Även framdeles vid den successiva förnyelsen av nämndemannakåren kommer detta problem att anmäla sig. Kungl. Maj:t har hittills vid sin prövning av inkomna ansökningar utan mera ingående undersökning godtagit de skäl som sökandena anfört för sin anhållan om tillstånd till utbyte av ed mot försäkran. Något annat är inte heller möjligt, då Kungl. Maj:t saknar alla förutsättningar att sakligt pröva och bedöma den religiösa, respektive antireligiösa ärligheten hos de sökande och bärigheten i deras ideologiska motiv. En ansökan till Konungen blir alltså i detta fall endast en formalitet.

Med stöd av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av ifrågavarande motion måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan ändring av rättegångsbalken att blivande domare kan välja mellan att avlägga domareeden jämlikt nuvarande lydelse och att avgiva en högtidlig försäkran utan religiösa moment.
